

Нетеса Наталія Володимирівна

*кандидат юридичних наук, вчений секретар
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України*

Нетеса Наталия Владимировна

*кандидат юридических наук, ученый секретарь
Научно-исследовательский институт изучения проблем преступности
имени академика В.В. Сташиса НАПрН Украины*

Netesa Nataliia

*PhD in Law, Scientific Secretary
Academician Stashis Scientific Research Institute for the
Study of Crime Problems NALS of Ukraine*

Дубина Катерина Валеріївна

*студентка
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Дубина Екатерина Валерьевна

*студентка
Института прокуратуры и уголовной юстиции
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого*

Dubyna Kateryna

*Student of the
Criminal Justice and Prosecutors' Training Institute of
Yaroslav Mudryi National Law University*

DOI: 10.25313/2520-2308-2020-5-6019

**«НОУ-ХАУ» ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВА
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ:
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ**

**«НОУ-ХАУ» КАК ОБЪЕКТ ПРАВА
ИНТЕЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ:
ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ**

**«KNOW-HOW» AS AN OBJECT
OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS:
PROBLEM ISSUES**

Анотація. Стаття присвячена дослідженню «ноу-хау» як нетрадиційного об'єкта права інтелектуальної власності. У роботі проаналізовані підходи українського законодавця до визначення цього поняття у законах України «Про інвестиційну діяльність», «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», у Податковому Кодексі України. Виокремлено істотні ознаки «ноу-хау», надано власне визначення цього поняття. У статті здійснено класифікацію

«ноу-хау» залежно від різних критеріїв, зокрема: за видом роботи, в результаті якої інформація «ноу-хау» була отримана, за призначенням. Описані об'єкти майнових прав на «ноу-хау». У роботі проаналізовані три моделі, що запропоновані вітчизняними вченими для розв'язання проблеми співвідношення понять «ноу-хау» та «комерційна таємниця»: модель ототожнювання цих двох понять; модель розгляду їх у співвідношенні «частина-ціле»; модель визначення цих понять як різнопланових категорій, які не перетинаються за своїм змістом. Виділені спільні та відмінні риси «ноу-хау» та комерційної таємниці, у результаті чого зроблений висновок про неможливість ототожнювання цих двох понять, розгляду їх як синонімічних. Окремо акцентовано увагу на проблемі слабого правового захисту прав на «ноу-хау». Визначено сутність фактичної монополії володільця «ноу-хау» на використання «ноу-хау», зазначено про відсутність юридичної монополії на «ноу-хау» з відповідними прикладами. Також описана сутність договору про передачу прав на «ноу-хау», зазначено про проблему його укладення та запропоновано її вирішення: укладення попереднього (опційного) договору. Окреслено механізм дії попереднього (опційного) договору. У підсумку зроблено висновок про існування нагальної потреби в розробці окремого нормативно-правового акта, який би регулював питання «ноу-хау», визначав процедуру передачі прав, ефективні засоби правового захисту.

Ключові слова: «ноу-хау», інтелектуальна власність, комерційна таємниця.

Анотація. Стаття посвячена дослідженню «ноу-хау» як нетрадиційного об'єкта інтелектуальної власності. В роботі проаналізовані підходи українського законодавця к определению этого понятия в законах Украины «Об инвестиционной деятельности», «О государственном регулировании деятельности в сфере трансфера технологий», в Налоговом кодексе Украины. Выделены существенные признаки «ноу-хау», дано собственное определение этого понятия. В статье осуществлена классификация «ноу-хау» в зависимости от разных критериев, в частности: по виду работы, в результате которой информация «ноу-хау» была получена, по предназначению. Описаны объекты имущественных прав на «ноу-хау». В работе проанализированы три модели, предложенные отечественными учёными для решения проблемы соотношения понятий «ноу-хау» и «коммерческая тайна»: модель отождествления этих двух понятий; модель рассмотрения их в соотношении «часть-целое»; модель определения этих понятий как разноплановых категорий, которые не пересекаются по своему содержанию. Выделены общие и отличительные черты «ноу-хау» и коммерческой тайны, в результате чего сделан вывод о невозможности отождествления этих двух понятий, рассмотрения их в качестве синонимических. Отдельно в работе акцентировано внимание на проблеме слабой правовой защиты прав на «ноу-хау». Определена сущность фактической монополии владельца «ноу-хау» на использование «ноу-хау», указано об отсутствии юридической монополии на «ноу-хау» с соответствующими примерами. Также описана сущность договора про передачу прав на «ноу-хау», указано о проблеме его заключения и предложено её решение: заключение предварительного (опційного) договора. Описан механизм действия предварительного (опційного) договора. В результате сделан вывод о существовании неотложной потребности в разработке отдельного нормативно-правового акта, который бы регулировал вопрос «ноу-хау», определил процедуру передачи прав, эффективные способы правовой защиты.

Ключевые слова: «ноу-хау», интеллектуальная собственность, коммерческая тайна.

Summary. The article is devoted to research of «know-how» as non-traditional object of intellectual property. The paper analyzes the approaches of the Ukrainian legislator to the definition of this concept in the laws of Ukraine «On investment activity», «On state regulation of activities in the sphere of technology transfer» in the Tax Code of Ukraine. The authors highlight the essential features of the «know-how», give his own definition of this concept. The work contains the classification of «know-how» depending on different criteria: by type of work, as a result of which the «know-how» information was obtained, by purpose. The objects of property rights to «know-how» are described. The article analyzed three models proposed by domestic scientists to solve the problem of the relationship between the concepts of «know-how» and «trade secret»: a model for identifying these two concepts; a model for considering these concepts in the «part-whole» relationship; a model for considering these concepts as diverse categories that do not overlap in content. Separately, the work focused on the problem of weak legal protection of rights to «know-how». The essence of the actual monopoly of the «know-how» owner on the use of «know-how» is determined, the absence of a legal monopoly on «know-how» with the corresponding examples is indicated. The essence of the agreement on the transfer of rights to «know-how» is also described, the problem of its conclusion is indicated and its solution is proposed: the conclusion of a preliminary (optional) agreement. The mechanism of action of the preliminary (optional) contract is described. The article found out why there is an urgent need to develop a separate regulatory act that would regulate the «know-how» issue, determine the transfer of rights, effective methods of legal protection.

Key words: «know-how», intellectual property, trade secrets.

Постановка проблеми. У сучасних умовах стрімкого розвитку виробництва, техніки та технологій, особливо інформаційно-комунікаційних, становлення нового типу інформаційного суспільства дедалі більшої актуальності набуває проблема охорони та захисту права інтелектуальної власності. Одним із найбільш дискусійних питань в українських правових реаліях є захист права інтелектуальної власності на «ноу-хау». Це зумовлено, по-перше, відсутністю єдиного визначення поняття «ноу-хау» в українському законодавстві, по-друге, різними підходами до розуміння правої природи «ноу-хау» серед учених, по-третє, відсутністю належного механізму охорони та захисту права на цей об'єкт. Доволі спірним також залишається питання про те, чи можна взагалі «ноу-хау» вважати об'єктом інтелектуальної власності (виключних прав). Існує проблема невизначеності місця «ноу-хау» серед об'єктів цивільних прав, у тому числі відповідно до поняття «інтелектуальна власність». Тому дослідження цього питання є вкрай важливим для розвитку правового інституту інтелектуальної власності та правової системи в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним підґрунтям цього дослідження стали наукові праці таких вітчизняних учених, як Т. Бегової [2; 12], П. Матвеева [6], Ю. Носіка [14] Ю. Капіци [15] та інших. У різний час до проблеми «ноу-хау» як об'єкта права інтелектуальної власності також зверталися такі науковці, як В. Дмитренко, О. Тверезенко, В. Єременко, С. Довгий, В. Жаров тощо. Проте питання «ноу-хау» через його складність, проблематичність, дискусійність і досі потребує ґрунтовного аналізу та дослідження.

Формулювання цілей статті. Цілями статті є дослідження правової природи «ноу-хау», аналіз підходів щодо визначення поняття «ноу-хау» в українському законодавстві, вивчення питання співвідношення понять «ноу-хау» та «комерційна таємниця». Також метою роботи є доведення необхідності глибокого вивчення «ноу-хау» як явища юридичної дійсності з метою захисту інтересів суб'єктів права інтелектуальної власності.

Викладення основного матеріалу. Поняття «ноу-хау» виникло в ХХ ст. у США, коли було вперше застосовано при розгляді судової справи. Слово походить від англійського словосполучення *«know how»*, що перекладається українською як «знаю як». Тоді воно позначало додаткову інформацію, яку власник патенту міг використовувати для свого виробництва. Згодом «ноу-хау» стало розглядатися й з інших сторін.

Уперше поняття «ноу-хау» з'явилося на українських теренах ще за радянської доби. Тоді у ст. 151

Основ цивільного законодавства Союзу РСР і Республік цей термін розглядався досить примітивно: як секрети виробництва [1]. Сьогодні не існує нормативно-правового акта, який регулював би «ноу-хау», незважаючи на те, що, за підрахунком дослідниці Т. Бегової, термін «ноу-хау» з 1991 р. вживався в близько 270 нормативно-правових актах, хоча визначення самого поняття містили тільки декілька з них [2, с. 14]. Законодавець використовує різні підходи до розуміння поняття «ноу-хау». Наведемо деякі з них.

Так у ст. 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» зазначається, що «ноу-хау» є сукупністю технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навиків та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих [3].

Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» «ноу-хау» — це технічна, організаційна або комерційна інформація, що отримана завдяки досвіду та випробуванням технології та її складових, яка: не є загальновідомою чи легкодоступною на день укладення договору про трансфер технологій; є істотною, тобто важливою та корисною для виробництва продукції, технологічного процесу та/або надання послуг; є визначеною, тобто описаною достатньо вичерпно, щоб можливо було перевірити її відповідність критеріям незагальновідомості та істотності [4].

Податковий кодекс України у пп. 14.1.225. п. 14.1 ст. 14 визначає «ноу-хау» як інформацію щодо промислового, комерційного або наукового досвіду [5].

Як бачимо, термін «ноу-хау» розглядається українським законодавцем з трьох основних позицій, з яких можна зробити висновок, що «ноу-хау» є насамперед певним різновидом інформації, знань, тобто має нематеріальну природу. Цій інформації притаманні такі ознаки: 1) наукова, технічна та економічна цінність; 2) можливість застосовувати на практиці; 3) конфіденційність — повна або часткова; 4) відсутність строку охорони (діє доти, доки зберігається конфіденційність інформації); 5) відсутність державної реєстрації; 6) відсутність охороноздатності.

Узагальнення вищенаведених ознак дозволяє сформулювати визначення «ноу-хау» як сукупність незапатентованої інформації, знань, досвіду, що отримані внаслідок досліджень або випробувань, які мають наукову-технічну, економічну цінність, є конфіденційними та можуть застосовуватися на практиці.

У науковій літературі існують різні підходи до класифікації «ноу-хау». Так, інформація «ноу-хау»

залежно від виду роботи, в результаті якої вона була отримана, може поділятися на такі види: науково-дослідна, дослідно-конструкторська, розрахункова, технологічна і виробнича, проектна, будівельна, монтажна, експлуатаційна тощо. Залежно від призначення інформація «ноу-хау» класифікується на науково-технічну, комерційну, управлінську, фінансову та ін.

Щодо майнових прав на «ноу-хау», то їх об'єктами можуть бути як матеріальні носії інформації про «ноу-хау», так і матеріальні продукти, які виготовлені відповідно до певного «ноу-хау». Серед матеріальних носіїв інформації вирізняють оригінальні носії (ті, що виготовлені самими авторами), які можуть виглядати як документи або зразки якихось виробів, що буває досить рідко, а також копії оригінальних носіїв інформації. Можна стверджувати, що об'єкти майнових прав на «ноу-хау» можуть бути схожими як на об'єкти авторського права, так і на об'єкти патентного права.

При цьому до «ноу-хау» не можна відносити інформацію про собівартість товарів, кредитоспроможність підприємств, дані бухгалтерського обліку, зміст торговельних угод, зміст реклами до її показу тощо.

Розпорядитися «ноу-хау» власник може шляхом укладання договору про передачу «ноу-хау», за яким набувачеві передається право використання «ноу-хау» в установлених межах. Основною умовою такого договору є вимога щодо конфіденційності інформації, яка становить зміст «ноу-хау». Якщо ця вимога порушується, то «ноу-хау» припиняє своє існування, тому що інформація стає загальновідомою. Проблема укладання такого договору полягає в тому, що володілець «ноу-хау» не може розголошувати суті цієї інформації, а набувач не бажає придбавати невідому інформацію, враховуючи те, що такі договори зазвичай є відплатними. Тому способом розв'язання цієї проблеми може стати укладення попереднього (опціонного) договору, за допомогою якого набувач зможе оцінити придатність «ноу-хау», можливість застосування для власного виробництва. Якщо його не влаштує «ноу-хау», то він буде зобов'язаний повернути всі документи, зразки продуктів та не розголошувати цю інформацію третім особам, не використовувати на підприємстві. Гарантією дотримання умов договору з боку набувача може слугувати грошова застава, яку він повинен зробити на ім'я власника.

Інформація «ноу-хау», як в Україні, так і в багатьох інших країнах не має прямого правового захисту, не підлягає державній реєстрації і не публікується.

Слабкий правовий захист пояснюється специфічним характером «ноу-хау». Як пише професор П. Матвеев, передана за договором інформація стає

необоротною, оскільки одержувач може користуватися нею на власний розсуд, тоді як передавач «ноу-хау» позбавлений можливості застосувати будь-які санкції до одержувача [6, с. 103]. Власник інформації «ноу-хау» має лише фактичну, а не юридичну монополію на використання певної сукупності інформації або знань, тому будь-яка третя особа, що отримує цю інформацію або знання законним шляхом, може користуватися нею без згоди або уявлення власника. Також володілець інформації не може пред'явити в суді до добросовісного набувача, який не знав і не міг знати про те, що набуває відомості «ноу-хау» у незаконний спосіб, вимогу щодо припинення використання «ноу-хау». Тому деякі автори стверджують, що власники «ноу-хау» не мають виняткового права на цю інформацію. Однак є і прихильники протилежної точки зору, які зазначають, що оскільки володілець може протистояти отриманню такої інформації недобросовісними набувачами, то не можна говорити про відсутність виняткових прав на «ноу-хау» [7].

Водночас для охорони «ноу-хау» від незаконного розкриття можуть використовуватися правові норми, що застосовуються до угод про захист ділової репутації та чесного імені виготовлювача. Також до осіб, які вдаються до нечесної конкуренції, можуть бути застосовані відповідні санкції. Незважаючи на такі можливості правового захисту, в Україні залишається актуальною потреба в розробці окремого нормативно-правового акта, що закріплював би основні положення щодо інформації «ноу-хау», регулював би правовідносини, пов'язані з передачею «ноу-хау», його комерціалізацією.

Якщо звернутися до правової доктрини, то можна побачити, що науковці висловлюють неоднозначні думки щодо того, чи є «ноу-хау» об'єктом права інтелектуальної власності та чи підлягає він відповідно до цього правовому захисту. Ці дискусії зумовлені різним ставленням учених до проблеми співвідношення «ноу-хау» та комерційної таємниці. Так, деякі правознавці отожднюють терміни «ноу-хау» та «комерційна таємниця», вважаючи ці поняття синонімічними (зокрема, Д. Балакін [8, с. 11], О. Підопригора [9, с. 168–175]). Приміром, Ю. Назарова пише, що відомості, які складають комерційну таємницю, в усьому світі звичайно іменуються «ноу-хау» [10, с. 20].

Інші дослідники, серед яких Т. Бегова, розглядають поняття «ноу-хау» та «комерційна таємниця» у співвідношенні категорій «частина» та «ціле». Остання стверджує, що порівнявши ознаки цих двох категорій, можна дійти висновку, що їх неправильно вважати синонімічними, однак термін «ноу-хау» можна включити до змісту поняття комерційної

таємниці, що закріплено у ст. 505 Цивільного кодексу України. Відповідно до ч. 2 ст. 505 цього Кодексу комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці [11]. А тому, на думку Т. Бегової, якщо відомості «ноу-хау» входять до поняття «комерційна таємниця», то вони є об'єктом права інтелектуальної власності і підлягають правовій охороні [12, с. 265].

Однак у юридичній літературі висловлюються й судження, які зводяться до недоцільності змішування понять «ноу-хау» та «комерційна таємниця». Приміром, Г. Андросчук зазначає, що «ноу-хау» та «комерційна таємниця» є різними категоріями, які навіть частково не збігаються за обсягом, а тому їх не можна розглядати ані як синоніми, ані у співвідношенні «часткове-ціле» [13, с. 29]. Думки про те, що «ноу-хау» та «комерційна таємниця» являють собою два окремих поняття, які мають різні ознаки та зміст, а тому не підпадають під один і той самий правовий режим, дотримується й Ю. Носік [14, с. 17].

Цікавою у розглядуваному контексті є точка зору Ю. Капіци, який говорить, що відомості, які становлять комерційну таємницю та «ноу-хау», є тотожними, для них застосовується вимога щодо секретності інформації. Проте характерною рисою комерційної таємниці є обов'язок її власника вживати заходів щодо її охорони та захисту. Також він вказує, що до комерційної таємниці доступ може бути тільки на законних підставах. Водночас умови конфіденційності інформації «ноу-хау» встановлюються в договорі між особою, яка передає права на «ноу-хау» (цедентом), і особою, яка набуває таких прав. До того ж досить відомі громадськості відомості можуть передаватися як «ноу-хау». Також особливістю «ноу-хау» є те, що ці відомості повинні бути корисними, а також зафіксованими відповідним чином, на що звертає увагу Комісія ЄС [15, с. 187–188].

Отже, враховуючи викладене, можна виокремити спільні та відмінні риси понять «ноу-хау» та «комерційна таємниця».

До спільних рис обох цих понять належать такі ознаки: 1) результат інтелектуальної діяльності завжди має нематеріальний характер; 2) відсутність вільного доступу третіх осіб; 3) незагальновідомість інформації, що визначає її комерційну цінність; 4) конфіденційність інформації, яка складає її зміст; 5) відсутність вимоги абсолютної секретності.

Щодо відмінних рис, то серед них можна зазначити наступні особливості:

1) різний обсяг змісту: комерційною таємницею може бути будь-яка інформація, що має відношення

до особливостей технології, виробництва, фінансів, організаційно-управлінської та інноваційної діяльності тощо, а до «ноу-хау» належать саме результати інтелектуальної діяльності, пов'язані з технікою та технологіями;

2) комерційна таємниця нерозривно пов'язана з підприємством, її власниками є підприємці, тоді як «ноу-хау» може існувати окремо від підприємства і її володільцями можуть бути непідприємці;

3) інформація, що складає комерційну таємницю, завжди закріплюється у відповідних документах, натомість як «ноу-хау» може існувати й поза їх межами;

4) за порушення вимог щодо конфіденційності інформації, яка складає зміст цих двох понять, можуть наступати різні види юридичної відповідальності: за порушення договірних зобов'язань щодо «ноу-хау» — цивільно-правова відповідальність, за порушення прав на комерційну таємницю — які цивільно-правова, так і кримінальна відповідальність.

Висновки. На сьогодні в системі чинного законодавства України немає нормативно-правового акта, який би комплексно регулював питання «ноу-хау» та передачу прав на нього. Ускладнюється ситуація й відсутністю уніфікованого легального визначення самого поняття «ноу-хау», яке по-різному визначається в законах України «Про інвестиційну діяльність», «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», у Податковому кодексі України та в декількох інших актах. За таких умов правильне розуміння правової природи «ноу-хау», в тому числі крізь призму його співвідношення з комерційною таємницею, набуває не лише теоретичного, а й практичного значення.

Проаналізувавши думки науковців-правників, можна виділити три основних моделі розв'язання питання про співвідношення «ноу-хау» та комерційної таємниці. Перша модель полягає в ототожнюванні понять «ноу-хау» та «комерційна таємниця», коли ці дві категорії розглядають як синонімічні. Друга модель представляє собою розгляд «ноу-хау» та комерційної таємниці як частини та цілого. Третя модель полягає в розгляді цих двох понять як різнопланових, що не перетинаються за обсягом.

В умовах відсутності на теперішній час єдиного нормативно-правового акта, що регулював би питання правової охорони «ноу-хау», найбільш переконливою виглядає позиція тих науковців, які стверджують, що поняття «ноу-хау» охоплюється змістом категорії «комерційна таємниця», у зв'язку з чим воно визнається об'єктом права інтелектуальної власності та підлягає правовій охороні.

Література

1. Основи цивільного законодавства Союзу РСР і республік: Закон від 31.05.1991. № 2211-I. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v2211400-91>
2. Бегова Т. І. Поняття «ноу-хау» та договір про його передання: монографія. Харків: Право, 2009. 160 с.
3. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991. № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12?lang=uk>
4. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 14.09.2006. № 143-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16?lang=uk>
5. Податковий Кодекс України: Закон України від 02.12.2010. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17?lang=uk>
6. Матвеев П. С. Теоретико-правові аспекти охорони та захисту ноу-хау та комерційної таємниці як об'єктів права інтелектуальної власності при інноваційному векторі розвитку економіки // Європейські перспективи. 2015. № 2. С. 99–106.
7. Ноу-хау в системі об'єктів права інтелектуальної власності. URL: <https://pravo.ua/nou-hau-v-sistemi-ob-ektiv-prava-intelektualnoi-vlasnosti/>.
8. Балакин Д. Каким быть новому законодательству РФ о ноу-хау? Интеллектуальная собственность // Промышленная собственность. 2003. № 2. С. 11–15.
9. Підпригора О. О. Право інтелектуальної власності: підручник / за ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. Київ: Ін юре, 2002. 672 с.
10. Назарова Ю. Вопросы правового регулирования внесения прав на коммерческую тайну (ноу-хау) в уставный фонд хозяйственного общества // Підприємництво, господарство і право. 2002. № 10. С. 19–23.
11. Цивільний Кодекс України: Закон України від 16.01.2003. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
12. Бегова Т. І. До питання про співвідношення понять «ноу-хау» і «комерційна таємниця» // Вісник Академії правових наук України. 2007 № 4 (59). С. 256–265.
13. Андрущук Г. Секретна інформація як об'єкт правової охорони // Інтелектуальна власність. 1999. № 3–4. С. 29–31.
14. Носік Ю. В. Права на комерційну таємницю в Україні (цивільно-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 18 с.
15. Капіца Ю. М. Проблеми правової охорони комерційної таємниці, ноу-хау та конфіденційної інформації в праві України. Реферативний огляд діючого законодавства України та практики його застосування. Регіональний центр АПН України. Київ. 2000. С. 175–199.

References

1. Osnovi civilnogo zakonodavstva Soyuzu RSR i respublik: Zakon vid 31.05.1991. № 2211-I. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v2211400-91>
2. Byegova T. I. Ponyattya «nou-hau» ta dogovir pro jogo peredannya: monografiya. Harkiv: Pravo, 2009. 160 s.
3. Pro investicijnu diyalnist: Zakon Ukrayini vid 18.09.1991. № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12?lang=uk>
4. Pro derzhavne reguljuvannya diyalnosti u sferi transferu tehnologij: Zakon Ukrayini vid 14.09.2006. № 143-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16?lang=uk>
5. Podatkovij Kodeks Ukrayini: Zakon Ukrayini vid 02.12.2010. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17?lang=uk>
6. Matvyeyev P. S. Teoretiko-pravovi aspekti ohoroni ta zahistu nou-hau ta komercijnoyi tayemnici yak ob'ektiv prava intelektualnoyi vlasnosti pri innovacijnomu vektoru rozvitku ekonomiki // Yevropejski perspektivi. 2015. №2. S. 99–106.
7. Nou-hau v sistemi ob'ektiv prava intelektualnoyi vlasnosti. URL: <https://pravo.ua/nou-hau-v-sistemi-ob-ektiv-prava-intelektualnoi-vlasnosti/>.
8. Balakin D. Kakim byt novomu zakonodatelstvu RF o nou-hau? Intellektualnaya sobstvennost // Promyshlennaya sobstvennost. 2003. № 2. S. 11–15.
9. Pidoprigora O. O. Pravo intelektualnoyi vlasnosti: pidruchnik / za red. O. A. Pidoprigori, O. D. Svyatockogo. Kiyiv: In yure, 2002. 672 s.
10. Nazarova Yu. Voprosy pravovogo regulirovaniya vneseniya prav na kommercheskuyu tajnu (nou-hau) v ustavnyj fond hozyajstvennogo obshestva // Pidpriyemnictvo, gospodarstvo i pravo. 2002. № 10. S. 19–23.

11. Civilnij Kodeks Ukrajini: Zakon Ukrajini vid 16.01.2003. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
12. Byegova T. I. Do pitannya pro spivvidnoshennya ponyat «nou-hau» i «komercijna tayemnicya» // Visnik Akademiyi pravovih nauk Ukrajini. 2007 №4 (59). S. 256–265.
13. Androshuk G. Sekretna informaciya yak ob'yekt pravovoyi ohoroni // Intelektualna vlasnist. 1999. № 3–4. S. 29–31.
14. Nosik Yu. V. Prava na komercijnu tayemnicyu v Ukraini (civilno-pravovij aspekt): avtoref. dis. ... kand. jurid. nauk. Kiyiv, 2006. 18 s.
15. Kapica Yu. M. Problemi pravovoyi ohoroni komercijnoyi tayemnici, nou-hau ta konfidencijnoyi informaciyi v pravi Ukraini. Referativnij oglyad diyuchogo zakonodavstva Ukraini ta praktiki jogo zastosuvannya. Regionalnij centr APN Ukraini. Kiyiv. 2000. S. 175–199.